

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 658.11

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Іванов С.В., д.е.н.
Захарченко Н.В., к.е.н.
Швецова А.А.

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Досліджено сучасний стан джерел фінансування малого та середнього бізнесу в Україні на основі аналізу зарубіжного досвіду фінансування у залежності від етапу розвитку. За даними опитування визначено головні фактори активізації та розвитку діяльності МСБ в Україні. Виявлені основні джерела фінансування малого та середнього бізнесу, аналіз їх дієвості, можливі непрямі засоби фінансової підтримки МСБ державою, проблеми МСБ при отриманні банківських позик. Оцінене бізнес-середовище і ставлення до нього вітчизняних і закордонних інвесторів. Розглянені джерела фінансування інвестиційно – інноваційних проектів малого та середнього бізнесу у закордонних країнах, джерела для започаткування та розвитку МСБ, та ступінь розвиненості таких джерел в Україні. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення малого та середнього бізнесу, окремі пропозиції щодо державної інституційної підтримки малого та середнього бізнесу, комплекс заходів фінансової підтримки МСБ в Україні, програма покращення доступу МСБ до фінансових ресурсів.

Ключові слова: малий та середній бізнес (МСБ), аналіз джерел фінансування, система фінансування, розвиток проблеми.

UDC 658.11

ANALYSIS OF THE SOURCES OF FINANCING FOR SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN UKRAINE

Ivanov S., Dr. of Econ.Sc.
Zakharchenko N., PhD in Econ.Sc.
Shvetsova A.

Prydniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture

The current condition of financing sources for small and medium-sized businesses in Ukraine is analyzed on the basis of an analysis of foreign experience in financing depending on the stage of development. The main factors of activation and business development of SMEs in Ukraine are defined according to the survey. The major sources of financing for small and medium-sized enterprises, the possibility of indirect government financial support for SMEs, and difficulties for SMEs' receiving loans are explored; the analysis of SMEs' efficiency is carried out. The business environment

and the native and foreign investors' behavior are evaluated. The financial sources of investment for innovative projects of small and medium-sized businesses in foreign countries, as well as sources for creation and development of SMEs and such sources' development level in Ukraine, are explored. Proposals aimed at improving the financial provisions' mechanism of small and medium-sized businesses are made; options for the national institutional funding of small and medium-sized businesses, a set of measures for financially supporting SMEs in Ukraine, and a program for improving the SMEs' access to financial resources are proposed.

Keywords: small and middle business (MSB), analysis of sourcings, system of financing, problem development.

Актуальність проблеми. Найважливішою та найактуальнішою проблемою, що стоїть перед вітчизняною економічною наукою, є підвищення рівня конкурентоспроможності та темпів розвитку вітчизняної економіки. Малий та середній бізнес є змістовною частиною економіки, на яку не можна не зважати регулюючи економічні відносини у країні. Саме бурхливий розвиток малих та середніх компаній, орієнтованих на високотехнологічну діяльність сприяв розвитку економік ЄС та США наприкінці минулого століття.

Оцінюючи ті проблеми, що перешкоджають його розвитку в Україні потрібно відзначити що однією з основних є недостатність фінансування. Ця проблема є актуальною не тільки в Україні, а й у решті країн світу, зокрема й в економічно розвинених. Для її розв'язання держави забезпечують сприятливі законодавчі умови щодо створення відповідної фінансової інфраструктури [3]. На жаль, в Україні рівень її розвитку є невисоким. Це стосується як організаційного так і функціонального аспектів її роботи. Ці фактори зумовлюють актуальність дослідження питання розвитку системи фінансового забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в країні.

Слід також враховувати, що малий бізнес є основою для створення середнього, а з представників середнього бізнесу виходять великі підприємства та фірми, які у подальшому стають основою економіки. Тому доцільно розглядати саме проблему розвитку малого та середнього бізнесу, питання фінансування якого і розкриті у результатах дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Увагу фінансуванню малого та середнього бізнесу в Україні приділено у працях О. Барановського, Т. Васильціва, З. Варналія, Л. Воротіної, І. Жиліяєва, А. Кисельова,

Ю. Клочко, М. Козоріз, Т. Ковальчука, В. Кредісова, О. Кузьміна, І. Михасюка, А. Мокія, С. Реверчука, С. Соболя, О. Титаренка, В. Черняка. Однак, питання розроблення оптимального в сучасних економічних умовах механізму фінансування МСБ в Україні досліджені не достатньо.

Фінансова підтримка і забезпечення доступу МСБ до фінансових ресурсів є проблемним питанням, оскільки банківська система перебуває в кризовому стані, а держава не має ресурсів для державних програм мікрокредитування.

Відповідно метою статті є дослідження сучасного стану та перспектив розвитку джерел фінансування МСБ в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. За даними опитування проведеного Міжнародною фінансовою корпорацією, на думку підприємців, головними факторами активізації та розвитку діяльності МСБ в Україні є [1]:

- високі ставки податку – на думку 83 % опитаних;
- велика кількість податків – 68 %;
- низький попит на продукцію – 46 %.
- часті зміни у формах звітності – 39 %;
- велика кількість ліцензованих видів діяльності – 38 %;
- перевірки державними органами – 38 %;
- складність отримання кредиту – 36 %.

Згідно зі статистикою, в Україні МСБ виробляє 7-9% ВВП [2]. Частина ВВП у європейських державах: у Німеччині - 60%, в Італії – 70%, і навіть у сусідніх Росії та Білорусі – 22% і 23% відповідно [4].

Як видно з результатів опитування основними проблеми, що перешкоджають розвитку МСБ в Україні носять фінансовий характер. Розподілимо їх на дві групи: фіскальні та фінансово кредитні. Фіскальні пов'язані із податковим навантаженням. Фінансово – кредитні – із залученням зовнішніх фінансових ресурсів для розвитку. У нашому дослідженні було зосереджено увагу саме на групі фінансово – кредитних проблем. Основні джерела фінансування малого та середнього бізнесу, аналіз їх дієвості:

- Самофінансування – використання прибутку та амортизаційного фонду.

За рахунок власних коштів фінансується до 65 % витрат на інвестиції. Світовий досвід та сучасний стан ефективності функціонування підприємств МСБ в Україні свідчать, що використовуючи лише його неможливо досягти високих темпів розвитку.

• Фінансово – кредитний ринок.

Для залучення фінансових ресурсів суб'єктами МСБ на фінансово – кредитному ринку, його інфраструктура в Україні нерозвинена: фактично відсутні такі інституційні інвестори як венчурні фонди та інвестиційні компанії, майже не функціонують компанії з управління активами. Єдиним реальним джерелом залучення коштів у таких умовах залишається банківська система.

Проблемою для МСБ при отриманні банківських позик:

- високі ціни на позики, за рахунок зростання темпів інфляції (серпень 2015 – 38,2%) [2];

- забезпечення позик 150 – 200 %;

- незацікавленість банків у видачі довгострокових ризикованих позик;

- не видаватимуть позик під інвестиції без участі кредитора у проєкті своїми коштами на рівні меншому за 40–50 %;

- суттєвих додаткових витрат для позичальника при оформленні документів

- Державне фінансування – у формі державної підтримки та грантів.
- Ресурси міжнародних фондів та організацій.
- Фондовий ринок.
- Ресурси приватних осіб.

У світовій практиці [5]:

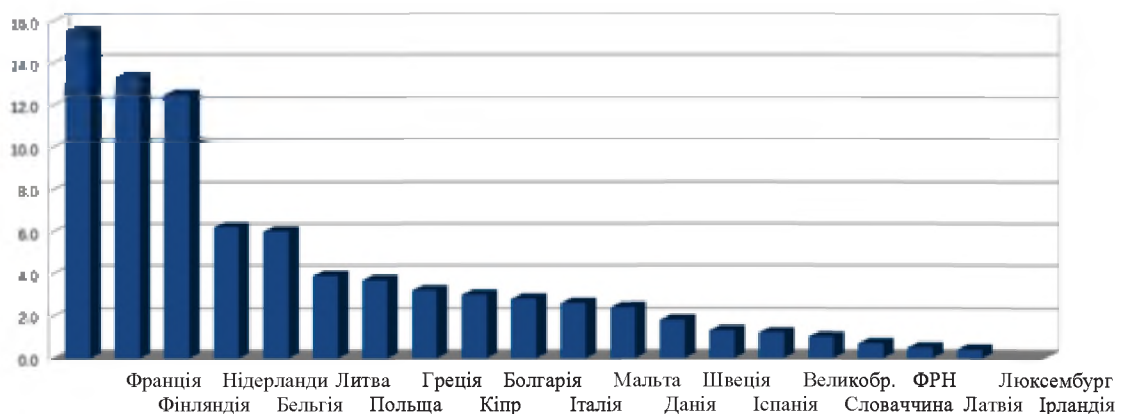

Рис. 1 Питома вага кредитів виданих за держпідтримки, в загальному обсязі кредитування бізнесу (%).

Джерело: [5]

Зокрема в США джерелом фінансування інвестиційно – інноваційних проектів МСБ є венчурні компанії та фонди, діяльність яких (що характеризується підвищеним рівнем ризикованості) в українських умовах не виглядає привабливою для інвесторів та не регламентовано у законодавстві.

Оцінюючи державне фінансування розвитку МСБ можна стверджувати фактичну його відсутність. Були спроби створити Державну інноваційну компанію та Банк реконструкцій і розвитку, які не покращили ситуацію у сфері фінансування МСБ.

Можливі напрямки державної інституційної підтримки МСБ:

- створення спеціального державного органу влади (агентства), який би комплексно займався питаннями підтримки МСБ;
- розробка навчальних програм для підприємців (у т. ч. запровадження постійнодіючих курсів, створення навчальних центрів з питань підприємництва при ВНЗ);
- запровадження державних програм фінансової підтримки МСБ.

Окремі пропозиції щодо державної інституційної підтримки, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 - Окремі пропозиції щодо державної інституційної підтримки, які назвали різні групи експертів

Державні органи влади, Служби та агентства	■ впорядкування законодавства у сфері підтримки МСБ
Аналітичні центри і громадські Ініціативи	■ забезпечення чіткого розподілу обов'язків щодо розвитку МСБ між різними публічними органами влади
Міжнародні та національні бізнес-об'єднання	■ фінансування програм інституційної підтримки, які реалізують неурядові інституції надання інформаційної підтримки компаніям, які виходять на ринки ЄС
Міжнародні організації та проекти технічної допомоги	■ необхідний державний фонд підтримки підприємництва
Незалежні експерти	■ створення мережі інституцій підтримки МСБ на регіональному рівні (не більше трьох на область)
Місцеві органи влади	■ оптимізація і здешевлення процедури надання адміністративних послуг ■ забезпечення виконання антикорупційного законодавства

Джерело: [6]

У світовій практиці вагомим джерелом для започаткування та розвитку МСБ є ресурси різноманітних фондів та організацій, що займаються грантовим фінансуванням. Важливою умовою при цьому є виконання вимог цих установ щодо цільової спрямованості коштів [5].

На жаль, в Україні дуже слабо розвинене таке джерело залучення МСБ ресурсів для розвитку як фондовий ринок. Саме це джерело стало основою розвитку невеликих високотехнологічних компаній у Сполучених штатах та ЄС.

Пропозиції щодо розширення доступу МСБ до фінансових ресурсів, представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 - Окремі пропозиції щодо розширення доступу МСБ до фінансових ресурсів

Державні органи влади, служби та агентства	■ робота з комерційними банками задля зниження відсоткових ставок за кредитами
Аналітичні центри і громадські ініціативи	■ гарантування державою контрактів МСБ ■ створення банку мікрофінансування з частковим внеском держави та/або МФО
Міжнародні та національні бізнес-об'єднання	■ створення спеціальних державних фондів підтримки МСБ
Міжнародні організації та проекти технічної допомоги	■ створення кредитних бюро і формування бази даних позичальників ■ скасування вимоги резервування при видачі кредитів ■ зменшення вартості проходження адміністративних процедур і отримання адміністративних послуг (як внутрішній ресурс МСБ)
Незалежні експерти	■ популяризація системи банківських послуг для МСБ (лізинг, факторинг, франчайзинг, краутфандінг тощо) ■ створення спеціалізованих державних інституцій страхування експортно-імпортних операцій та інвестиційних банків ■ спрощення адміністрування податків (як внутрішній ресурс МСБ)
Місцеві органи влади	■ розробка програм пільгового кредитування МСБ із залученням можливостей державних банків

Джерело: [6]

Держава не повинна фінансувати як МСБ зокрема, так і весь приватний сектор загалом. Вибіркове державне фінансування МСБ – це шлях до корупції. З огляду на це, така форма підтримки МСБ є неприйнятною.

Україна для фінансової підтримки МСБ потребує розробки та реалізації комплексу заходів. Він має включати:

- сприяння розвитку фондовому ринку;
- удосконалення інфраструктури фінансово – кредитного ринку;
- розвиток венчурного бізнесу;
- посилення співпраці з міжнародними організаціями та фондами, що стимулюють розвиток малого та середнього бізнесу як з боку банківських установ так і державних регулюючих органів[8];

Програма покращення доступу МСБ до фінансових ресурсів:

1. Створення інформаційного порталу про можливості банківського кредитування розвитку МСБ і реалізації їх проектів з безкоштовним доступом.

2. Розробка та затвердження уніфікованої (типової) форми бізнес-плану.

3. Започаткування навчальної програми для підготовки експертів у сфері взаємодії МСБ з комерційними банками та залучення кредитів для розвитку МСБ чи реалізації їх проектів.

4. Створення спеціалізованого банку для підтримки розвитку МСБ (укладення договору з існуючим банком), через який буде здійснюватись державна підтримка МСБ.

5. Розробка системи субсидювання МСБ шляхом відшкодування їм частини витрат за кредитами комерційних банків та лізинговими договорами.

6. Запровадження регулювання процентної ставки для кредитування розвитку МСБ і реалізації їх проектів (із врегулюванням відповідних питань на рівні закону) [7].

На даному етапі в Кабміні прийметься проект підтримки МСБ «План відновлення України на 2015-2017 рр.» [6].

Висновки. Сучасний стан розвитку джерел фінансування МСБ в Україні не дає змоги активно розвиватись малому та середньому бізнесу. Для фінансової підтримки МСБ держава може використовувати непрямі засоби підтримки, такі як гарантування ризиків, а також зниження витрат на адміністративні послуги (перш за все, для проходження різноманітних дозвільних процедур та ліцензування), що дасть змогу МСБ акумулювати додаткові ресурси для власного розвитку. Інший спосіб отримати фінансування – інвестиції – також є проблемним на сьогодні через несприятливе бізнес-середовище і недовіру інвесторів.

Основними напрямками розвитку системи фінансування МСБ в Україні є розвиток фондового та фінансово – кредитного ринків, посилення співпраці з міжнародними фондами та організаціями, що підтримують МСБ, реалізація цілісної державної політики підтримки у цій сфері.

Перспективами подальших досліджень в даній галузі є: розробка заходів які б стимулювали фінансування та розвиток МСБ в Україні. Зараз існує великий попит на вивчення потреб МСБ і дослідження реального стану справ, зокрема визначення можливостей, викликів та перешкод у розвитку сектору МСБ в Україні.

Актуальною проблемою є також брак інформації, необхідної для визначення стратегій діяльності як бізнес-об'єднань та громадських ініціатив, так і публічних органів влади та інших зацікавлених сторін.

Сьогодні найважливішим питанням у сфері як державної, так і недержавної підтримки МСП в Україні є допомога українським компаніям у виході на ринки ЄС. Існує попит на ефективну інформаційну і консультативну підтримку, супровід та сприяння контактам між вітчизняними і європейськими компаніями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні. Аналітична записка // зі сторінки www.niss.gov.ua
2. Держкомстат [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Друкер Питер. Енциклопедія менеджмента / Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вільямс», 2006. – 432 с.
4. Концепція програми розвитку малого та середнього бізнесу на найближчі 10 років [електронний ресурс]: за даними сайту/ Урядовий портал. - http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246421342&cat_id=244277212
5. Аналітика: як підтримують малий та середній бізнес в Україні і ЄС [електронний ресурс]: за даними сайту - <http://msb.enarod.org/аналітика-як-підтримують-малий-та-сер/>
6. Пропозиції Кабміну щодо прийняття програми розвитку малого та середнього бізнесу [електронний ресурс]: за даними сайту - <http://www.rbcua.com/ukr/news/v-kabmine-predlagayut-prinyat-programmu-razvitiya-malogo-29012015213500>
7. Розвиток малого і середнього підприємництва і Україні: проблеми, потреби, перспективи. – К.: Центр громадської експертизи. Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015-44 с.
8. Підтримка розвитку малого та середнього бізнесу [електронний ресурс]: за даними сайту / Федерація роботодавців України Режим доступу: <http://fru.org.ua/ua/projects-and-initiatives/initiatives/support-for-small-and-medium-businesses>